

У такий спосіб можемо констатувати, що правова аналітика є необхідним супровідним елементом і юридичної практики, і юридичної науки, і юридичної освіти. Окремо зазначимо, що її сутність і прогностичний характер повинні слугувати важливим інструментом пізнання правової дійсності, засобом встановлення істини щодо необхідного правового регулювання суспільних відносин. Саме це спрямування (правова аналітика) являє собою методіку аналізу, певні тактики, стратегію і прогностику сучасного правового розвитку.

Саме тому правову аналітику в доктрині називають мистецтвом аналізу та майстерністю фахівців.

#### **Використані джерела**

1. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005.
2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк : БАО, 2008.

#### **Онищенко Н. М. Правова аналітика: сутнісні підходи, реалії, розвиток на перспективу**

Стаття присвячена сутності та значенню такого феномена соціальної дійсності, як правова аналітика. Окремий вектор становить розгляд її функцій, певна увага приділялася завданням правової аналітики щодо юридичної практики, науки та освіти.

*Ключові слова:* правова аналітика, правотворчість, нормотворчість, функції правової політики, аналіз у правовій сфері, прогностика.

#### **Онищенко Н. Н. Правовая аналитика: сущностные подходы, реалии, развитие на перспективу**

Статья посвящена сущности и значению такого феномена социальной действительности, как правовая аналитика. Отдельный вектор составляет рассмотрение его функций, определенное внимание уделялось задачам правовой аналитики по юридической практике, науке и образованию.

*Ключевые слова:* правовая аналитика, правотворчество, нормотворчество, функции правовой политики, анализ в правовой сфере, прогностика.

#### **Onishchenko N. Legal analyst: essential approaches, realities and long-term development**

The article is devoted to the nature and significance of the phenomenon of social reality, as a legal analyst. A separate review is the vector of its functions, some attention was paid to the task of legal analysis on legal practice, jurisprudence and legal education.

*Key words:* legal analysis, law-making, rule-making, the functions of legal policy analysis in the legal field, prognostication.

УДК 349.22 (477)

*Микола Іванович Іншин,  
завідувач кафедри трудового права  
та права соціального забезпечення  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка,  
Заслужений юрист України,  
доктор юридичних наук, професор,  
академік НАПрН України*

### **ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ ПРАВА НА ПРАЦЮ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

У складних економічних умовах, у яких сьогодні перебуває Україна, одним із важливих напрямів розвитку економіки країни та зростання добробуту населення є стимулювання різних форм зайнятості населення, збільшення кількості робочих місць для ефективною реалізації всіма бажаними свого права на працю. Саме реалізація конституційного права на працю є запорукою створення і здобуття для себе і своєї сім'ї законних джерел існування, сприяє розвитку та реалізації особистих, творчих і професійних здобутків, створює основу соціальної захищеності особи у випадку настання різноманітних соціальних ризиків. Сучасний зміст і сутність права на працю обумовлюють не лише розвиток механізмів регулювання, гарантування, реалізації та охорони цього права, а й визначають всю спрямованість галузі трудового права на певному етапі розвитку держави.

Безумовно, реформи в економіці обумовлюють поступову трансформацію змісту права на працю у бік розширення його меж. Саме тому сьогодні, коли держава потребує стимулювання економіки через отримання фінансових інвестицій, важливою умовою цього процесу є розвиток та оновлення правового

регулювання права на працю та відповідне розв'язання проблем, які існують у зазначеній сфері. Перші кроки у цьому напрямку здійснюються вже досить давно – це систематичне внесення змін і доповнень до чинних нормативних актів у сфері праці та розробка і прийняття нових актів з метою максимально ефективного регулювання права на працю. З цього приводу слід зазначити, що, наприклад, лише за останні 10 років до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) було внесено близько 60 змін та доповнень (у 2016 р. – 6, з початку 2017 р. – 2), були прийняті закони України від 22 січня 2012 р. «Про професійний розвиток працівників», від 22 червня 2012 р. «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», нова редакція Закону України від 5 липня 2012 р. «Про зайнятість населення», Закон України від 28 грудня 2014 р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та ін. У сфері регулювання праці окремих категорій працівників прийняті нові закони та нові редакції законів України «Про прокуратуру», «Про національну поліцію», «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів» та ін. Триває реформа системи соціального страхування, зокрема з 1 січня 2016 р. Законом України від 24 грудня 2015 р. № 909-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» внесено низку змін до Закону України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», відповідно до якого зменшена ставка єдиного соціального внеску (ЄСВ) на 15 % до 22 %, урядом майже удвічі з 1 січня 2017 р. підвищена мінімальна заробітна плата до 3 200 грн, триває робота з прийняття Трудового кодексу України, який поданий до Верховної Ради України ще у грудні 2014 р.

Необхідно констатувати, що сучасному розумінню змісту та сутності права на працю за існуючих економічних умов присвячено чимало публікацій. Зокрема, у юридичній літературі право на працю за трудовим законодавством досліджували такі відомі учені, як: Я. Безугла, В. Бурак, І. Зуб, В. Венедіктов, С. Венедіктов, Т. Занфірова, В. Костюк, С. Лукаш, А. Мацюк, Н. Мельничук, П. Пилипенко, О. Процевський, С. Прилипка, В. Щербина, Г. Чанишева, Н. Хуторян, О. Ярошенко та ін. Безперечно, наукові розробки такого характеру сприяють розвитку трудового права та є каталізатором формування нового теоретичного узагальнення еволюції соціально-трудова відносин та їх впливу на розвиток громадянського суспільства. Водночас, враховуючи подальший розвиток трудового законодавства, дослідження змісту та сутності права на працю в сучасних умовах залишається актуальним і необхідним, що й обумовлює тему нашої статті.

Передусім необхідно зазначити, що характерною рисою сучасних моделей соціально-трудова відносин є асиметричність, проявом якої є негативна динаміка щодо балансу інтересів основних суб'єктів цих відносин – найманих працівників і роботодавців. Все виразніше порушення балансу інтересів на користь роботодавців, відхід від здобутків «золотих» 70–80-х років ХХ ст. дає підстави стверджувати про «десоціалізацію» відносин між працею і капіталом як тенденцію функціонування соціально-трудова сфери останніх двох десятиліть. Чинники, що дестабілізують соціально-трудова сферу та породжують численні асиметрії у цій царині, мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер [1, с. 5]. У сфері соціально-трудова відносин роботодавці та їх організації переважно зосереджені на забезпеченні своїх корпоративних інтересів та зниженні соціальних гарантій працівникам. Водночас сучасне спрямування зусиль суспільства та держави на здійснення сучасних демократичних, соціально орієнтованих ринкових перетворень засвідчує об'єктивну і закономірну потребу у виробленні концептуально нових підходів до правового регулювання відносин у сфері праці на основі формування конструктивних, дієвих та доступних механізмів реалізації, гарантування і захисту права особи на працю та інших пов'язаних із ним трудових прав, розвитку відносин стратегічного соціального партнерства між працівниками, роботодавцями, їх організаціями, органами місцевого самоврядування і державою.

Тим часом складність досягнення балансу інтересів між сторонами трудових відносин, а також низька ефективність і складність проведення в Україні соціальних реформ викликана тим, що, по-перше, українське суспільство та держава перебувають у перманентній стадії перехідного періоду становлення; по-друге, складність розвитку інститутів державної влади та громадянського суспільства; по-третє, відсутність якісних реформ в економічній та фінансовій сферах; по-четверте, домінування політичних над економічними, соціальними та правовими чинниками розвитку суспільства та держави; по-п'яте, відсутність єдиної мети та стратегії соціальних реформ і суспільного консенсусу.

Незважаючи на ці та інші обставини, суспільство та держава потребують нагальних і якісних соціальних реформ за участю громадянського суспільства, які враховували б попередні позитивні та негативні здобутки.

Наділення України якостями соціальної держави підкреслює важливість реального визнання та закріплення системи соціальних прав особи через визначення правових механізмів забезпечення їх реалізації, гарантування, охорони та захисту. У цьому контексті слушно вказати, що соціальні права, серед яких одне з основних місць займає право на працю, мають бути не просто «соціальним наміром» дер-

жави, а містити чіткі та доступні механізми їх реалізації. У соціальній державі кожен має право знати не лише перелік гарантованих соціальних прав, а й їх обсяг та зміст. Водночас норми Основного Закону України досить часто визначають лише декларативні засади прав та свобод людини. Згідно зі ст. 23 Конституції України права і свободи людини та громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. У такий спосіб сучасні соціальні права людини, зокрема право на працю, базуються на свободі волі людини, яка включає в себе засади свободи праці, закріплені у ст. 43 Конституції України.

Сучасне розуміння змісту права на працю охоплює декілька сфер. Це і свобода зайнятості особи, тобто можливість обирати форму зайнятості – навчання і підвищення своїх здібностей або найману працю чи самозайнятість, поєднання цих форм зайнятості тощо; і свобода обрання роду занять і професії при реалізації свого права на працю; і свобода трудового договору, що передбачає вільне обрання місця роботи, строку й особливостей умов, на які укладається договір; і свободу в процесі самої праці, що передбачає можливість відмови від роботи, необумовленої трудовою функцією працівника, можливість вільного звільнення при зміні умов праці, можливість припинення трудових відносин за власним бажанням, застосування заходів захисту порушених трудових прав тощо. При цьому кожна із зазначених сфер є настільки широкою, що охоплює не лише названі нами моменти, а й включає в себе різноманітні складові та особливості, що охоплюють, зокрема, право людини не працювати певний час як за власним бажанням, так і при умові настання соціального ризику – безробіття. Держава створює відповідні механізми для забезпечення ефективної зайнятості населення та подолання явища безробіття, для чого намагається підвищити якість регулювання, зокрема й законодавства про працю.

Важливе значення для розвитку в Україні цивілізованих соціально-трудова відносин, які б відповідали потребам громадянського суспільства і соціально орієнтованої ринкової економіки, є врахування досвіду регулювання права на працю, що має місце сьогодні у високорозвинених європейських країнах. Високого рівня соціально-економічного розвитку досягнуто значною мірою завдяки конструктивній співпраці між соціальними партнерами. Досвід розвинених країн переконливо свідчить, що ефективність реалізації права на працю, високі соціально-економічні результати досягаються лише за умови, що соціальні партнери як зацікавлені учасники регулювання соціально-трудова відносин беруть на себе і несуть рівнозначну відповідальність за розробку й виконання взаємоприйнятних рішень і збереження соціальної злагоди [2, с. 286]. Соціальне партнерство у європейських країнах є одним зі шляхів забезпечення зайнятості населення та захисту його від безробіття; створення сприятливих умов для безпеки здоров'я працівників у процесі праці, а в такий спосіб зниження рівня травматизму на виробництві; своєчасного отримання заробітної плати, що не нижча за прожитковий мінімум та рівень заробітної плати у відповідній галузі виробництва; забезпечення нормального режиму праці та відпочинку; реалізації права працівників на участь у регулюванні соціально-трудова відносин на підприємстві. Тому саме своєчасне забезпечення формування дієвого механізму гарантування, реалізації та стимулювання охорони права на працю є запорукою зниження революційних настроїв у державі, які безпосередньо пов'язані з рівнем соціального забезпечення працівників. Так, статистичні опитування, проведені Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) у грудні 2016 р., свідчать, що 48,5 % українських громадян готові до участі в акціях протесту, 45,6 % – не готові, а ще 5,9 % не визначилися із цього приводу. При цьому протестні прагнення обумовлені поряд із іншими політичними та економічними проблемами в державі, соціальними проблемами держави, що тягнуть зниження особистого благополуччя людей [3]. Саме соціальні проблеми, за статистичними дослідженнями 2013 р., були головними, які турбували громадян у 2013 р. (найгострішою проблемою в суспільстві була проблема безробіття (53 %), навіть порівняно з проблемами корупції у державних органах (51 %), та низький рівень виробництва (43 %)). Відповідно, саме соціальний фактор також обумовив протестні виступи у державі у 2013–2014 рр. [4].

Враховуючи те, що саме Трудовий кодекс України, який сьогодні перебуває на розгляді Верховної Ради України, має стати трудовою (соціально-економічною) Конституцією, яка спрямована на досягнення єдності українського суспільства, зниження соціальної напруги та гармонійне поєднання інтересів працівників і роботодавців, можна відзначити, що представлений проект у змісті реалізації права на працю потребує доопрацювання у таких напрямках: посилення прав та інтересів працівників, збалансування прав та інтересів роботодавців; посилення соціального партнерства, підвищення гарантій працівників на ринку праці, забезпечення мобільності та професійного зростання працівників.

Проблеми соціально-трудова сфери є тими першочерговими суспільними проблемами, які сьогодні потребують свого негайного вирішення. В умовах економічної кризи та нестабільності ринку праці для ефективної реалізації права на працю у різних сферах господарювання держава повинна врахувати роз-

ширення меж змісту права на працю та спрямувати трудове законодавство у бік закріплення нових складових права на працю, що базуватимуться на свободі вибору роду занять і забороні примусової праці. Лише таким чином повинні створюватися найбільш сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій, що, зі свого боку, сприятиме підвищенню рівня зайнятості населення, збільшенню обсягів виробництва в короткий термін, виведенню тіньових схем оплати праці, впровадженню новітніх або перспективних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій. При цьому ефективне застосування договірних засад правового регулювання соціально-трудових відносин у сучасних умовах може стати тим напрямом, який допоможе зниженню соціальної та політичної напруги в українському суспільстві, виробленню нових концептуальних засад регулювання трудових відносин, сприятиме розвитку науки трудового права та буде каталізатором еволюції соціально-трудових відносин у векторі європейського розвитку та формування справжнього громадянського суспільства в Україні.

### Використані джерела

1. Колот А. М. Еволюція ролі держави та інструментарію її впливу на розвиток соціально-трудої сфери / А. М. Колот // Соціально-трудої відносини: теорія та практика : зб. наук. праць. – 2011. – № 1. – С. 5–13.
2. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудої відносини: підручник / О. А. Грішнова. – Київ : Знання, 2004. – 535 с.
3. *Готовність населення України до участі в акціях соціального протесту*: Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=685&page=1>
4. *Проблеми, які турбують громадян*. Соціальна група «Рейтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14065/>

#### **Ишин М. І. Загальнотеоретичний підхід до визначення змісту та сутності права на працю за трудовим законодавством України**

У статті розкривається сучасне розуміння змісту та сутності права на працю як одного з фундаментальних прав людини. Обґрунтовано, що основою розвитку трудового законодавства та, відповідно, перспективним напрямом регулювання трудових відносин є стимулювання розширення засад свободи праці, які включають право на працю, що кожен вільно обирає або на яку вільно погоджується. Сучасний зміст і сутність права на працю охоплюють свободу зайнятості особи, свободу обрання роду занять і професії при реалізації свого права на працю, свободу трудового договору, свободу в процесі самої праці тощо. Акцентується увага на тому, що провідним напрямом реформ у соціальній сфері є врахування досвіду провідних європейських країн світу при прийнятті Трудового кодексу України.

*Ключові слова:* право на працю, зайнятість, свобода праці, свобода трудового договору, соціальні проблеми, реформи.

#### **Ишин М. И. Общетеоретический подход к определению содержания и сущности права на труд по трудовому законодательству Украины**

В статье раскрывается современное понимание содержания и сущности права на труд как одного из фундаментальных прав человека. Обосновано, что основой развития трудового законодательства и соответственно перспективным направлением регулирования трудовых отношений является стимулирование расширения основ свободы труда, которые включают право на труд, что каждый свободно выбирает или на который свободно соглашается. Современное содержание и сущность права на труд охватывают свободу занятости личности, свободу избрания рода занятий и профессии при реализации своего права на труд, свободу трудового договора, свободу в процессе самого труда и тому подобное. Акцентируется внимание на том, что ведущим направлением реформ в социальной сфере является учет опыта ведущих европейских стран при принятии Трудового кодекса Украины.

*Ключевые слова:* право на труд, занятость, свобода труда, свобода трудового договора, социальные проблемы, реформы.

#### **Inchyn M. A general theoretical approach to the definition of the content and essence of the right to work under the labor legislation of Ukraine**

In the present article the modern understanding of the meaning and essence of the right to work as one of the fundamental human rights are given. In the article is proved, that the basis of labor legislation and pursuant promising area of labor relations is to encourage the expansion of the principles of freedom of labor, which include the right to work, everyone freely chooses or freely agrees. The modern meaning and essence of the right to work cover freedom of employment the person, freedom of election occupation and profession while their right to work, freedom of employment contract, freedom in the process of labor itself and others. The attention is paid to the leading direction of reforms in the social sphere, which is the use of experience of the leading European countries in adopting the Labor Code of Ukraine

*Key words:* right to work, employment, labor freedom, freedom of labor contract, social issues, reform.